

*kako
političke
stranke vide
građans-
ki odgoj i
obrazovan-
je u svojim
izbornim
dokumentima?*

Zagreb, prosinac 2022.

impresum

autorice
MARIO BAJKUŠA I ELI PIJACA PLAVŠIĆ

grafičko oblikovanje
EVA BADANJAK

ISBN 978-953-7960-35-3
Zagreb, 2022.

Gong

izvršna direktorica
ORIANA IVKOVIĆ NOVOKMET

Mihanovićeve 14
10000 Zagreb

e-mail
gong@gong.hr

web

www.gong.hr

"Ova publikacija je nastala u okviru EACEA operativne podrške CERV- DEM MEGA 22."
Sadržaj izvještaja isključiva je odgovornost autora i ni na koji način ne odražava stavove donatora.

sadržaj

/uvod 4

//metodologija 6

///nalazi analize 9

////zaključci 13

/////rasprava 14

///////izvori 15

/uvod

Građanski odgoj i obrazovanje (GOO) pronalazi svoje mjesto u obrazovnim sustavima gotovo svih modernih zemalja kao mogući odgovor na različite izazove i smanjenje društvenih problema te rastuće polarizacije društva. On omogućava mladima da postanu odgovorni i aktivni članovi društva, sposobni djelovati za opće dobro te donositi informirane i promišljene odluke.

Građanska i međuljudska kompetencija se u Europskom referentnom okviru ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje (Europski parlament i Vijeće Europske unije 2006) prepoznaje u posljednjih petnaestak godina kao jedna od osam temeljnih kompetencija, a uključuje sudjelovanje u društvenom i političkom životu i na tržištu rada temeljem razvijenih vještina i poznavanja društvenih i političkih pojmova i struktura. Mnogi europski i međunarodni dokumenti u posljednjih nekoliko desetljeća ukazuju na potrebu razvoja političke pismenosti i građanskih kompetencija kod djece i mladih smatrajući kako jedino tako možemo utjecati na rast netrpeljivosti, radikalizacije mladih i općenito odnosa jednih prema drugima te uvažavanja različitosti.

U posljednjih više od deset godina, u Hrvatskoj se pod građanskim odgojem i obrazovanjem podrazumijeva usvajanje vrijednosti, vještina i znanja u šest dimenzija: društvenoj, ljudsko-pravnoj, političkoj, kulturalnoj, gospodarskoj i ekološkoj (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta i Agencija za odgoj i obrazovanje 2012). Na razini Vijeća Europe govorimo o odgoju i obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava (Vijeće Europe 2022), a na razini Europske unije o ključnim građanskim i društvenim kompetencija.

Koju god odrednicu upotrijebili činjenica je da u hrvatskom odgojno-obrazovnom sustavu ne postoji sustavno i kvalitetno razvijanje kompetencija za demokraciju, vladavinu prava i ljudska prava (GOOD inicijativa 2014).

U Hrvatskoj je uvođenje Građanskog odgoja i obrazovanja u formalni odgojno-obrazovni sustav započelo 1999. godine donošenjem Nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo kojeg je usvojila Vlada Republike Hrvatske (Vlada Republike Hrvatske 1999). U kolovozu 2012. godine donesen je novi Kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta i Agencija za odgoj i obrazovanje 2012) te je započeto s njegovom eksperimentalnom provedbom. Na žalost, već 2015. godine taj projekt je zaustavljen s opravdanjem kako počinje sveobuhvatna reforma kurikuluma kroz provedbu Cjelovite kurikularne reforme koja je GOO vidjela kao jednu od sedam međupredmetnih tema (Spajić-Vrkaš, Pažur, i Rukavina 2014; Šalaj 2015) što je formalizirano 2019. godine donošenjem kurikuluma međupredmetne teme GOO (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019).

Danas, 23 godine od prvih formalnih koraka koje je Vlada RH započela na temi građanskog odgoja i obrazovanja, nažalost možemo zaključiti kako učenici i učenice u Hrvatskoj još uvijek u formalnom obrazovnom sustavu nemaju pristup kvalitetno uvedenom sadržaju koji će utjecati na njihove vještine, vrijednosti i stavove te od njih učiniti aktivne građane/ke koji/e razumiju svoja i poštuju tuđa prava.

Upravo na ovo ukazuju brojna istraživanja o mladima u Hrvatskoj koja kontinuirano u svojim

zaključcima navode kako je jedan dio rješenja problema poput manjka političke i građanske pismenosti, radikaliziranih i isključivih stavova, odnosa prema manjinama, rodnoj ravnopravnosti, izrazito visokog nepovjerenja u različite državne institucije, uvođenje posebnog obaveznog predmeta GOO u osnovnim i srednjim školama, ali i općenito rada na jačanju demokratizacije škola i obrazovanja u cijelosti (Bagić 2011; Bagić i Gvozdanović 2015; Bagić i Šalaj 2011; Baketa, Bovan, i Matić Bojić 2021; Kovačić i Horvat 2016).

Stoga se postavlja pitanje kakvo je točno određenje političkih stranka o građanskog odgoju i obrazovanju točnije o potrebni da se na sustavan i kvalitetan način mlade generacije pripreme za demokratsko građanstvo, poštivanje i življenje ljudskih prava i vladavinu prava.

Analiza koja slijedi daje presjek odnosa političkih stranaka, nezavisnih lista i koalicija uoči nacionalnih izbora prema Građanskom odgoju i obrazovanu u posljednja tri izborna ciklusa te je istraživački tim ovom analizom želio dobiti odgovor na tri ključna pitanja:

- *Spominju li političke stranke, nezavisne liste i koalicije Građanski odgoj i obrazovanje u svojim izbornim programima?*
- *Kako političke stranke, nezavisne liste i koalicije shvaćanju Građanski odgoj i obrazovanje?*
- *Imaju li političke stranke, nezavisne liste i koalicije jasnu viziju uvođenja Građanskog odgoja i obrazovanja?*

Nalazi analize predstavljeni su u nastavku.

//metodologija

Kako bi se dobili odgovori na postavljena istraživačka pitanja, istraživački tim se odlučio za analizu sadržaja izbornih programa političkih stranaka, nezavisnih lista i koalicija. Uzorak izbornih programa uključenih u analizu je proveden na sljedeći način.

U prvom koraku, istraživački tim odlučio je u uzorak uzeti izborne programe političkih stranaka, nezavisnih lista i koalicija koje su sudjelovale u izborima za zastupnike u Hrvatskom saboru održanima 8. studenog 2015., 11. rujna 2016. i 5. srpnja 2020. godine. Osim što su ovo posljednja tri izborna ciklusa, ovi izbori su bitni i za temu analize – građanski odgoj i obrazovanje. Naime, između izbora 2015. i 2016. održan je prosvjed „Hrvatska može bolje!“¹ koji je organiziran, između ostaloga, s ciljem postavljanja obrazovanja kao bitne izborne i društveno-političke teme. Izbori 2020. će poslužiti kao provjera odnosa političkih stranaka prema obrazovanju četiri godine nakon prosvjeda za reformu obrazovanja, ali i nakon velikog štrajka odgojno-obrazovnih radnika koji se održao 2019. (Gelenčir 2019).

U drugom koraku, istraživački tim odlučio se usredotočiti na izborne programe onih političkih stranaka, nezavisnih lista i koalicija koje su prešle izborni prag te su sudjelovale u raspodjeli mandata u Hrvatskom saboru. Razlog za uključivanje u uzorak samo tih izbornih programa leži u činjenici da stranke, liste i koalicije koje imaju zastupnike u Hrvatskom saboru imaju stvarni utjecaj na oblikovanje javnih politika, pa tako i obrazovne politike. Stoga je pregledom rezultata izbora za navedena tri ciklusa utvrđeno kako se radi o 36 političkih stranaka, nezavisnih lista i koalicija. S obzirom na to da je svaki izborni program posebna jedinica analize radi se dakle o 36 izbornih programa kako je to prikazano u Tablici 1.

1 Inicijativa „Hrvatska može bolje!“ <https://www.facebook.com/HrvatskaMozeBolje/>

IZBORI 2015.	IZBORI 2016.	IZBORI 2020.
Domoljubna koalicija ²	Hrvatska demokratska zajednica	Hrvatska demokratska zajednica
Koalicija „Hrvatska raste“ ³	Narodna koalicija ⁴	Restart koalicija ⁵
Most nezavisnih lista (Most)	Most nezavisnih lista (Most)	Domovinski pokret Miroslava Škore
Istarski demokratski sabor ⁶	Živi zid	Most nezavisnih lista (Most)
Bandić Milan 365 – Stranka rada i solidarnosti ⁷	Istarski demokratski sabor (IDS)	Zeleno-lijeva koalicija ⁸
Hrvatski demokratski savez Slavonije i Baranje	Koalicija za premijera ⁹	Pametno i Fokus
Živi zid	Hrvatski demokratski savez Slavonije i Baranje	Hrvatska narodna stranka – liberalni demokrati
Koalicija „Uspješna Hrvatska“ ¹⁰	Neovisna lista - Željko Glasnović	Narodna stranka – Reformisti (NS-R)
Samostalna demokratska srpska stranka	Samostalna demokratska srpska stranka	Živi zid
Demokratska zajednica Mađara Hrvatske	Demokratska zajednica Mađara Hrvatske	Samostalna demokratska srpska stranka
Savez Roma u Republici Hrvatskoj “Kali Sara”	Savez Roma u Republici Hrvatskoj “Kali Sara”	Demokratska zajednica Mađara Hrvatske
	Unija Albanaca u Hrvatskoj	Savez Roma u Republici Hrvatskoj “Kali Sara”
		Unija Albanaca u Hrvatskoj

Tablica 1 – Političke stranke, nezavisne liste i koalicije koje su sudjelovale u raspodjeli mandata na izborima za zastupnike u Hrvatskom saboru 2015., 2016. i 2020. (Raos 2015; Wikipedia suradnici 2022a, 2022b, 2022c)

2 Domoljubnu koaliciju činile su stranke: Hrvatska demokratska zajednica, Hrvatska stranka prava dr. Ante Starčević, Hrvatska socijalno-liberalna stranka, Hrvatska seljačka stranka, Hrast — Pokret za uspješnu Hrvatsku, Hrvatska demokršćanska stranka, Blok umirovljenici zajedno i Zagorska demokratska stranka.

3 Koaliciju „Hrvatska raste“ činile su stranke: Socijaldemokratska partija Hrvatske, Hrvatska narodna stranka — liberalni demokrati, Hrvatski laburisti — stranka rada, Hrvatska stranka umirovljenika, Autohtona hrvatska seljačka stranka i Zagorska stranka.

4 Narodnu koaliciju činile su stranke: Socijaldemokratska partija Hrvatske, Hrvatska narodna stranka — liberalni demokrati, Hrvatska seljačka stranka i Hrvatska stranka umirovljenika.

5 Restart koaliciju činile su stranke: Socijaldemokratska partija Hrvatske, Hrvatska seljačka stranka, Hrvatska stranka umirovljenika, Snaga i Građansko-liberalni savez.

6 Koaliciju su činile stranke: Bandić Milan 365 — stranka rada i solidarnosti, Demokratska prigorsko-zagrebačka stranka, Demokratska stranka žena, Hrvatska europska stranka, Hrvatska radnička stranka, Hrvatska stranka zelenih — eko savez, Istarski demokrati — Democratici istriani, Međimurska stranka, Nezavisni seljaci Hrvatske, Novi val — stranka razvoja, Stranka umirovljenika, Umirovljenička demokratska unija, Zeleni savez i Zelena stranka.

7 Koaliciju su činile stranke: Bandić Milan 365 — stranka rada i solidarnosti, Demokratska prigorsko-zagrebačka stranka, Demokratska stranka žena, Hrvatska europska stranka, Hrvatska radnička stranka, Hrvatska stranka zelenih — eko savez, Istarski demokrati — Democratici istriani, Međimurska stranka, Nezavisni seljaci Hrvatske, Novi val — stranka razvoja, Stranka umirovljenika, Umirovljenička demokratska unija, Zeleni savez i Zelena stranka.

8 Koaliciju su činile stranke: Platforma „Možemo“ i Zagreb je naš!

9 Koaliciju za premijera činile su stranke: Bandić Milan 365 — Stranka rada i solidarnosti, Narodna stranka — Reformisti, Novi val — Stranka razvoja, Hrvatska seljačka stranka Stjepan Radić i Blok umirovljenici zajedno.

10 Koaliciju „Uspješna Hrvatska“ činile su stranke: Naprijed Hrvatska! — progresivni savez Ive Josipovića, Narodna stranka — reformisti, Stranka hrvatskih umirovljenika, Zeleni forum te Dubrovački demokratski sabor.

Do izbornih programa istraživački tim je došao pretraživanjem mrežnih stranica političkih stranaka, nezavisnih lista i koalicija ako su iste bile dostupne te pretraživanjem mrežnih izvora korištenjem internetskih tražilica. Pretraživanjem je pronađeno 14 izbornih programa što je 38,89% jedinica analize utvrđenih u drugom koraku. Izborni programi koji su uvršteni u analizu prikazani su u Tablici 2.

IZBORI 2015.	IZBORI 2016.	IZBORI 2020.
Domoljubna koalicija	Hrvatska demokratska zajednica	Hrvatska demokratska zajednica
Koalicija „Hrvatska raste“	Narodna koalicija	Restart koalicija
Most nezavisnih lista (Most)	Most nezavisnih lista (Most)	Domovinski pokret Miroslava Škore
Istarski demokratski sabor	Živi zid	Most nezavisnih lista (Most)
Bandić Milan 365 – Stranka rada i solidarnosti	Istarski demokratski sabor (IDS)	Zeleno-lijeva koalicija
Hrvatski demokratski savez Slavonije i Baranje	Koalicija za premijera	Pametno i Fokus
Živi zid	Hrvatski demokratski savez Slavonije i Baranje	Hrvatska narodna stranka – liberalni demokrati
Koalicija „Uspješna Hrvatska“	Neovisna lista - Željko Glasnović	Narodna stranka – Reformisti (NS-R)
Samostalna demokratska srpska stranka	Samostalna demokratska srpska stranka	Živi zid
Demokratska zajednica Mađara Hrvatske	Demokratska zajednica Mađara Hrvatske	Samostalna demokratska srpska stranka
Savez Roma u Republici Hrvatskoj “Kali Sara”	Savez Roma u Republici Hrvatskoj “Kali Sara”	Demokratska zajednica Mađara Hrvatske
	Unija Albanaca u Hrvatskoj	Savez Roma u Republici Hrvatskoj “Kali Sara”
		Unija Albanaca u Hrvatskoj

Tablica 2 – Političke stranke, nezavisne liste i koalicije koje su ušle u uzorak označene su masnim slovima.

Analiza se sastojala od čitanja izbornih programa i kodiranja dijelova izbornog programa koji se odnosi na građanski odgoj i obrazovanja. Izborni programi dodatno su pretraživani korištenjem pojmova „građanski“, „odgoj“, „obrazovanje“, „demokratsko građanstvo“ i „ljudska prava“. Kodiranje je provedeno na način da su označeni oni dijelovi izbornih programa koji se izravno ili neizravno odnose na građanski odgoj i obrazovanje. Analiza je provedena korištenjem programa MAXQDA 2022.

///nalazi analize

Analiza je pokazala da se u većini izbornih programa građanski odgoj i obrazovanje ne spominje ili se spominje neizravno odnosno u kontekstu oblikovanja odgojno-obrazovnog sustava koji treba razvijati suvremene kompetencije kod djece i mladih, a u što se svakako može podrazumijevati i odgoj i obrazovanje za demokraciji i ljudska prava.

Tri političke stranke iz uzorka ni na koji način ne spominju GOO, a to su MOST, Domovinski pokret i Živi zid. U izbornom programu Domoljubne koalicije (HDZ) 2015. godine isto tako nije spominjan GOO niti razvijanje suvremenih kompetencija za funkcionalnu pismenost djece i mladih.

Neizravno spominjanje GOO identificirano je u pet slučajeva i to u izbornim programima HDZ-a 2016. i 2020., Koalicije "Hrvatska raste" (SDP) 2015. i Narodne koalicije (SDP) 2016. te Koalicije za premijera (BM365) 2016.

Izravno spominjanje GOO pronađeno je u tri slučaja i to u izbornim programima Restart koalicije (SDP), Zeleno-ljeve koalicije i Hrvatske narodne stranke. Sva tri programa bila su izrađena za izbore održane 2020. godine.

POLITIČKA STRANKA	2015.	2016.	2020.
Hrvatska demokratska zajednica +	ne spominje	neizravno	neizravno
Socijaldemokratska partija Hrvatske +	neizravno	neizravno	izravno
Domovinski pokret	*	*	ne spominje
Hrvatska narodna stranka — liberalni demokrati	*	*	izravno
Most nezavisnih lista (Most)	ne spominje	ne spominje	ne spominje
Bandić Milan 365 — Stranka rada i solidarnosti +	*	neizravno	*
Zeleno-ljeva koalicija	*	*	izravno
Živi zid	ne spominje	*	*

Tablica 3 - Spominjanje građanskog odgoja i obrazovanja u izbornim programima političkih stranka i koalicija na izborima 2015., 2016. i 2020. (Oznaka "*" označava da izborni program nije pronađen ili stranka nije sudjelovala u izborima).

U nastavku navedena su izravna spominjanja građanskog odgoja i obrazovanja u trima izbornim programima za izbore koji su održani 2020. godine.

<p>RESTART KOALICIJA (SDP) [2020.]</p>	<p>„(...) uvesti odgoj i obrazovanje za građansko društvo i demokraciju u obrazovne programe od predškolskih do visokoškolskih, te razne programe i kampanje za građansko obrazovanje odraslih“ (str. 28)</p>
<p>ZELENO-LIJEVA KOALICIJA [2020.]</p>	<p>„Uvest ćemo građanski odgoj i obrazovanje kao zaseban predmet, pri čemu cilj tog predmeta neće biti usvajanje činjeničnog znanja o tome kako funkcionira postojeći politički sustav, već stvaranje kritičkih i angažiranih građanki posvećenih izgradnji pravednijeg, održivijeg i solidarnijeg društva budućnosti.“ (str. 24)</p>
<p>HRVATSKA NARODNA STRANKA – LIBERALNI DEMOKRATI [2020.]</p>	<p>„5.1.3. Obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građansko društvo bez nasilja i borba protiv klimatskih promjena</p> <p>Obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo, odnosno političko (građansko) obrazovanje, ključno je za oblikovanje civilne kulture, građanske participacije i demokratskog građanstva, bez kojih nije moguće ostvariti funkcionalno demokratsko i otvoreno društvo. Politička socijalizacija koja uključuje građanski odgoj i obrazovanje omogućit će mladim ljudima ne samo konvencionalna znanja o politici i demokraciji, već i razvijanje kritičke perspektive, prihvaćanje i razumijevanje stavova i uvjerenja drugih i istovremeno gradnju i jačanje vlastitih stavova i uvjerenja. Na taj način oni postaju politički kompetentni i aktivni građani, svjesni vrijednosti demokracije, poglavito ljudskih i građanskih prava. Građanski odgoj stoga je utkan u obrazovni sustav gotovo svih razvijenih demokracija. Posebno je važno prepoznati i u obrazovnom sustavu staviti naglasak na suzbijanje nasilja i diskriminacije svake vrste te osobni i socijalni razvoj svakog mladog čovjeka.</p> <p>Istovremeno na globalnoj su razini prepoznati veliki društveni i ekonomski izazovi, prije svega potreba sveobuhvatnog angažmana u borbi protiv klimatskih promjena koje doslovno ugrožavaju opstanak ljudi na Zemlji. U toj borbi mladi ljudi prednjače i stoga HNS to stavlja kao jedan od svojih prioriteta. Ekonomski razvoj treba stoga biti održiv i teme vezane uz održivi razvoj trebaju biti dio kurikuluma u našim školama i visokoškolskim ustanovama. Budući da se tehnologija strelovito razvija i utječe na poslove budućnosti, tako i obrazovni sustav treba otvoriti put cjeloživotnom učenju na način da učenici nauče kako učiti, imaju dobre temelje za zapošljavanje, ali i za poduzetništvo.</p> <p>Promjenom kurikuluma početkom 2018. godine u sve su škole i sve razrede uvedene međupredmetne teme, njih sedam (Osobni i socijalni razvoj, Učiti kako učiti, Građanski odgoj i obrazovanje, Zdravlje, Poduzetništvo, Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije, Održivi razvoj), ali treba kontinuirano ulagati u osposobljavanje nastavnika za njihovo izvođenje te u kvalitetne projekte koji će podupirati ove međupredmetne teme.</p> <p>S obzirom na to da u Hrvatskoj još uvijek nisu ostvareni preduvjeti u kojima svi građani mogu prakticirati svoju slobodu u punom smislu, ostvariti uspješan i ispunjen život te dosegnuti maksimum svojih mogućnosti, na provođenje građanskog odgoja i obrazovanja treba i dalje stavljati naglasak, ali pri tome ne treba zanemariti ni borbu protiv klimatskih promjena te pripremu za izazove poslova i društva budućnosti. Država mora biti u stanju svim svojim građanima omogućiti jednake početne pozicije i eliminirati sve prepreke koje pojedinca stavljaju u neravnopravni položaj u ostvarivanju njegovih prava i sloboda.</p> <p>(...)</p> <p>HNS se zalaže za sustavno provođenje građanskog odgoja, odnosno obrazovanja za ljudska i građanska prava na svim razinama obrazovnog sustava te za aktivnije političko djelovanje na podizanju svijesti o važnosti borbe protiv klimatskih promjena i održivom gospodarskom i društvenom razvoju (str. 20)</p> <p>(...)</p> <p>5.2.1. Depolitizacija obrazovnog sustava i građanski odgoj</p> <p>Obrazovni sustav nužno je depolitizirati, tj. osloboditi ga bilo kakvih ideoloških sadržaja koji bi favorizirali određenu ideologiju, političku orijentaciju ili svjetonazor. Obrazovni sustav je javno dobro, on je dio državnog institucionalnog sustava koji ne smije biti pod utjecajem partikularnih političkih interesa.</p> <p>To pak ne treba miješati s političkim obrazovanjem, odnosno građanskim odgojem. Odgoj za demokratsko građanstvo je građansko pravo i demokratski standard u razvijenim demokracijama i u funkciji je obrazovanja politički kompetentnih građana, njihovog poznavanja demokratskog političkog sustava, razvoja civilne kulture i vrijednosti demokracije. Stoga, politički (građanski) odgoj je našao svoje mjesto u okviru predmetnih kurikuluma kao međupredmetna tema u svim osnovnim i srednjim školama. Štoviše, to je i jamstvo ideološke nepristranosti i demokratske otvorenosti obrazovnog sustava. (str. 26)</p>

Iz pronađenih citata vidljivo je da Restart koalicija i Zeleno–lijeva koalicija navode – u jednoj rečenici – kako će uvesti građanski odgoj i obrazovanje odnosno odgoj i obrazovanje za građansko društvo i demokraciju uz neke razlike. Restart koalicija tako navodi kako će “odgoj i obrazovanje za građansko društvo i demokraciju” uvesti u cijelu obrazovnu vertikalnu uključujući i programe obrazovanja odraslih. S druge strane, Zeleno–lijeva koalicija želi uvesti građanski odgoj i obrazovanje kao “zasebni predmet” s ciljem stvaranja “kritičkih i angažiranih građanki posvećenih izgradnji pravednijeg, održivijeg i solidarnijeg društva budućnosti”.

Najviše prostora građanskom odgoju i obrazovanju u svom izbornom programu posvetila je stranka HNS–LS koja navodi da se “zalaže za sustavno provođenje građanskog odgoja, odnosno obrazovanja za ljudska i građanska prava na svim razinama obrazovnog sustava”. HNS–LS ne daje nikakve provedbene detalje uvođenja građanskog odgoja i obrazovanja, sli se iz navoda u poglavlju 5.2.1. daje isčitati kako smatraju da je GOO već prisutan u kurikulumu kao međupredmetna tema. Valja ovdje napomenuti kako HNS–LS GOO stavlja u širi kontekst borbe protiv klimatskih promjena i razvoja ključnih kompetencija mladih osoba. Također, HNS–LS navodi da će se zalagati za depolitizaciju obrazovanja, ali iz toga isključuje građanski odgoj i obrazovanje jer je ono “građansko pravo i demokratski standard u razvijenim demokracijama i u funkciji je obrazovanja politički kompetentnih građana, njihovog poznavanja demokratskog političkog sustava, razvoja civilne kulture i vrijednosti demokracije.”

Istraživački tim je pod neizravno spominjanje građanskog odgoja i obrazovanja uvrstio one dijelove izbornih programa koji su govorili o provedbi Strategije znanosti, obrazovanja i tehnologije, nastavku reforme ili o razvoju temeljnih kompetencija. Razlog ovome je u tome što sama Strategija polazi od razvoja temeljnih, ključnih, kompetencija u koje spada i građanska i socijalna kompetencija točnije građanski odgoj i obrazovanje. Naravno, kao što je vrijeme pokazalo u slučaju onih političkih stranaka koje su osvojile vlast, ne možemo govoriti da se u izbornim programima i mislilo o sustavnoj i kvalitetnoj provedbi građanskog odgoja i obrazovanja ili obrazovanja za demokraciju i ljudska prava. Neizravno spominjanje građanskog odgoja i obrazovanja u izbornim programima prikazano je u nastavku.

<p>HRVATSKA DEMOKRATSKA ZAJEDNICA [2016.]</p>	<p>„U naredne četiri godine nastavit ćemo s daljnjim unaprjeđenjem sustava odgoja i obrazovanja kako bismo našoj djeci i učenicima omogućili kvalitetniji odgoj i obrazovanje uz stjecanje temeljnih kompetencija, znanja i vještina za 21. stoljeće.” (str. 52)</p> <p>„Kroz reformu školskih kurikula stvaramo poticajno okruženje za odgoj samosvjesnih mladih generacija koje će Hrvatsku razvijati u budućnosti, svjesni važnosti pomirbe unutar hrvatskog društva, njegujući pritom kulturu sjećanja, uz jasnu osudu totalitarnih režima.” (str. 106)</p>
<p>HRVATSKA DEMOKRATSKA ZAJEDNICA [2020.]</p>	<p>„Nastavit ćemo s reformom sustava odgoja i obrazovanja u čije središte stavljamo razvoj svakog djeteta i učenika; osposobljavanje djece, mladih i odraslih za cjeloživotno učenje te prilagođavanje promjenama u svim područjima života. Kurikularna reforma i njezin nastavak osnova su kvalitetnih promjena i procesa modernizacije u sustavu odgoja i obrazovanja koji se u Hrvatskoj moraju dogoditi. Smatramo da upravo zbog važnosti ove reforme za budućnost i razvoj Hrvatske, moramo postići širi društveni dogovor te uključiti, uvažiti i pomiriti različite pristupe i mišljenja. Samo tako će ovaj važan proces imati dugoročnu stabilnost i izbjeći podložnost promjenama ovisno o preferencijama političkih stranaka. Uz to, bez podizanja kvalitete rada i društvenog ugleda učitelja, bez unaprjeđenja razvojnog potencijala odgojno-obrazovnih ustanova, bez razvoja cjelovitog sustava podrške učenicima, bez ujednačavanja i podizanja pedagoških standarda te uvođenja sustava kvalitete, nema niti uspješne provedbe kurikularne reforme. Inzistirat ćemo na znanjima budućnosti, učenju robotike i programiranja još u dječjim vrtićima, kao i dva strana jezika.” (str. 17-18)</p> <p>(...)</p> <p>„Skrbit ćemo se da temeljna prava djece budu zajamčena u odgojnim i obrazovnim ustanovama u skladu s vjerskim uvjerenjima..” (str. 92)</p>

<p>SOCIJALDEMOKRATSKA PARTIJA HRVATSKE [2015.]</p>	<p>„Započeli smo cjelovitu kurikularnu reformu za rani i predškolski, osnovnoškolski i srednjoškolski odgoj i obrazovanje što je jedna od najvažnijih nacionalnih reformi u posljednjih 25 godina.“ (str. 12)</p>
<p>SOCIJALDEMOKRATSKA PARTIJA HRVATSKE [2016.]</p>	<p>Prvi ključan preduvjet poboljšanja obrazovanja je poticanje i razvoj kulture dijaloga na svim razinama. Razvoj dostupnijeg, prilagodljivijeg i učinkovitijeg obrazovnog sustava omogućit će snaženje intelektualnog i radnoga ljudskog potencijala kao ključnog bogatstva hrvatske države, preduvjeta za demokratsko i tolerantno društvo te poticajnog okruženja za održive inovacijske i znanstveno-tehnološke aktivnosti. Sve aktivnosti razvoja sustava temelje se i na politici socijalnog uključivanja što znači na osiguravanju uvjeta za punu inkluziju djece, mladih i odraslih sukladno njihovim potrebama i sposobnostima. (SDP 2016, p. 16)</p>
<p>BANDIĆ MILAN 365 – STRANKA RADA I SOLIDARNOSTI [2016.]</p>	<p>„Snažna orijentacija na obrazovanje: brza implementacija Strategije obrazovanja, znanosti i tehnologije s reformom kurikula!“ (str. 2)</p>

U izbornom programu za izbore 2015. Hrvatska demokratska zajednica nije ni na koji način spominjala građanski odgoj i obrazovanje. No u izbornom programu za izbor 2016. navedeno je kako će se omogućiti „kvalitetniji odgoj i obrazovanje uz stjecanje temeljnih kompetencija, znanja i vještina za 21. stoljeće“ što bi moglo značiti i odgoj i obrazovanje koji će razvijati građanske i socijalne kompetencije. U izbornom programu za izbore 2020. odustaje se od “temeljnih kompetencija” te se navodi kako će se nastaviti „s reformom sustava odgoja i obrazovanja u čije središte stavljamo razvoj svakog djeteta i učenika; osposobljavanje djece, mladih i odraslih za cjeloživotno učenje te prilagođavanje promjenama u svim područjima života. Kurikularna reforma i njezin nastavak osnova su kvalitetnih promjena i procesa modernizacije u sustavu odgoja i obrazovanja koji se u Hrvatskoj moraju dogoditi.“

Sve do izbora 2020. Socijaldemokratska partija Hrvatske, točnije koalicije koje je predvodila, nije spominjala građanski odgoj i obrazovanje niti neku sličnu odrednicu. Za izbore 2015., koalicija „Hrvatska raste“ je navela kako je započela s Cjelovitom kurikularnom reformom kao najznačajnijim reformskim procesom bez navođenja nekih posebnosti. U programu “Narodne koalicije” za izbore 2016. može se vidjeti naznaka namjere da se kroz obrazovanje razvijaju građanske kompetencije djece i mladih s obzirom da je u programu navedeno da će „Razvoj dostupnijeg, prilagodljivijeg i učinkovitijeg obrazovnog sustava omogućit će snaženje intelektualnog i radnoga ljudskog potencijala kao ključnog bogatstva hrvatske države, preduvjeta za demokratsko i tolerantno društvo...“

Treća stranka za koju je istraživački tim utvrdio da neizravno spominje građanski odgoj i obrazovanje jest stranka “Bandić Milan 365 – Stranka rada i solidarnosti” koja se u svom programu za izbore 2016. zalagala za nastavak i provedbu Strategije obrazovanja, znanosti i tehnologije koja je podrazumijevala i razvoj ključnih kompetencija djece i mladih.

////Zaključci

Provedena analiza izbornih programa dovodi do sljedećih zaključaka:

- *Građanski odgoj i obrazovanje nije tema od posebnog značaja za većinu političkih stranka, nezavisnih lista i koalicija te je većina ne spominje u svojim programima ili ga spominje samo širokim tumačenjem određenih izbornih obećanja.*
- *Građanski odgoj i obrazovanje i njemu slične odgojno–obrazovne inicijative se izravno spominju tek u izbornim programima za izbore održane 2020. Do tih izbora Građanski odgoj i obrazovanje mogao se naći jedino „u tragovima“ i vrlo širokim i dobrohotnim tumačenjem izbornih programa.*
- *Izborni programi koji izravno govore o Građanskom odgoju i obrazovanju o njemu govore vrlo općenito kada je u pitanju oblik i način uvođenja u odgojno–obrazovni sustav. Jedino se Zeleno–lijeva koalicija opredijelila za konkretnije određenje te se zalaže za “zasebni predmet”. Prijedloge proračuna, akcijske planove ili korake uvođenja ne navodi niti jedan analizirani izborni program.*

//////Rasprava

Kao što je vidljivo u zaključcima analize, građanski odgoj i obrazovanje (GOO) u izbornim programima političkih stranaka, nezavisnih lista i koalicija uglavnom nije bio prepoznat niti kao društveno-politička niti obrazovna tema. Ovo je jasan pokazatelj kako za najveći dio političkih stranaka u Republici Hrvatskoj nije bitno hoće li budući građani i građanke biti spremni i spremni živjeti, zalagati se za i očuvati demokraciju, ljudska prava i vladavinu prava. Za mlado demokratsko društvo ovo može biti samo alarmantan podatak.

S druge strane, ono malo izbornih programa koji izravno spominju GOO ili čak spominju uvođenje zasebnog predmeta GOO ne daju detaljniji opis uvođenja tog predmeta u odgojno-obrazovni sustav što bi se trebalo i očekivati od stranaka koje izriču tako jasna cilja. Ovo ukazuje kako unatoč prepoznavanju GOO-a kao važne javne politike, političke opcije i dalje ostaju bez jasnih strateških smjernica i vizije u dijelu razvoja građanskih i društvenih kompetencija.

Iz svega navedenog jasno je zbog čega su se neki procesi zaustavljali i zbog čega je uvođenje GOO-a kao zasebnog predmeta ostalo na marginama javnih i obrazovnih politika ostavljajući tako razvoj temeljnih građanskih i društvenih kompetencija ili u sivoj zoni provedbe međupredmetne teme „Građanski odgoj i obrazovanje“ čija se provedba ne evaluira, a najčešće ovisi o entuzijazmu nastavnika/ca koji ga u sklopu svojih nastavnih predmeta provode.

Iako programi političkih stranaka, nezavisnih lista i koalicija na lokalnim izborima nisu bili predmet ove analize, zanimljivo je povezati određene lokalne inicijative s onime što nam pokazuju nacionalni izborni programi.

Naime, neke političke stranke, koalicije i nezavisne liste su na lokalnoj razini kao prioritet svog mandata upravo postavile uvođenje GOO-a kao izvannastavne aktivnosti. Primarno se tu radi o SDP-u koji je s uvođenjem GOO-a kao izvannastavne aktivnosti započeo 2016. u Rijeci što su nastavili i u mnogim drugim sredinama (Krapinsko-zagorska županija, Primorsko-goranska županija, Grad Sisak, Grad Osijek itd.). Zeleno-lijeva koalicija koja je s uvođenjem GOO u Gradu Zagrebu započela nakon pobjede na lokalnim izborima 2021. godine te stranka Centar koja također planira uvođenje ove aktivnosti u školama kojima je osnivač Grad Split. Iako je pohvalno da su određene političke stranke u svojim programima definirale uvođenje ove aktivnosti kao jedan od prioriteta u političkim programima i dalje se radi o malom broju lokalnih zajednica te nejednakom pristupu prema svim učenicima u Hrvatskoj jer je i dalje, 2022. godine, najveći dio učenika/ca zaknut za ovu važnu kompetenciju u formalnom obrazovnom sustavu.

Zaključno, odnos prema temi razvoja građanskih i demokratskih kompetencija djece i mladih u posljednja tri izborna ciklusa većim dijelom je bio nejasna, nedostatan i neodređen. Izborni programi ukazuju kako većina političkih stranaka i pratećih koalicija ili nezavisnih lista ovu temu ne smatra prioritetnom. Unatoč tome, usporedi li se broj političkih stranaka koje građanski odgoj i obrazovanje spominju u najširem mogućem kontekstu u posljednja tri izborna ciklusa u odnosu na prethodne izborne cikluse, može se zaključiti kako političke stranke polako počinju shvaćati važnost građanske i društvene kompetencije. No to će u budućnosti trebati biti puno konkretnije i jasnije.

//////Izvori

Bagić, Dragan, ur. 2011. *Odgaja li škola dobre građane? Studija o političkoj socijalizaciji hrvatskih srednjoškolaca*. Zagreb: GONG i Fakultet političkih znanosti.

Bagić, Dragan, i Anja Gvozdanović. 2015. „Istraživanje političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola u Hrvatskoj“. *Istraživanje političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola u Hrvatskoj*.

Bagić, Dragan, i Berto Šalaj. 2011. „Političko znanje mladih u Hrvatskoj“. *Odgaja li škola dobre građane? Studija o političkoj socijalizaciji hrvatskih srednjoškolaca* 22–45.

Baketa, Nikola, Kosta Bovan, i Jelena Matić Bojić. 2021. *Istraživanje političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola u Republici Hrvatskoj: istraživački izvještaj za 2021. godinu*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.

Europski parlament i Vijeće Europske unije. 2006. *Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on Key Competences for Lifelong Learning*. Sv. 394. 2006/962/EC.

Gelenčir, Martina. 2019. „Obrazovni štrajk obilježio je 2019. godinu, donosimo pregled naših 230 tekstova“. *srednja.hr*, prosinac 31.

GOOD inicijativa. 2014. „Polazišne osnove uvođenja građanskog odgoja i obrazovanja u škole – Građanski odgoj i obrazovanje“. Preuzeto 07. rujan 2022. (<https://goo.hr/good-inicijativa/polazista/>).

Kovačić, Marko, i Martina Horvat. 2016. *Od podanika do građana: razvoj građanske kompetencije mladih*. uredio M. Kovačić i M. Horvat. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Ministarstvo znanosti i obrazovanja. 2019. „Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj (NN 10/2019)“.

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta i Agencija za odgoj i obrazovanje. 2012. *Kurikulum Građanskog odgoja i obrazovanja*. Zagreb.

Raos, Višeslav. 2015. „Izbori 2015.: jesmo li ušli u razdoblje nestabilnosti i nepreglednosti?“ *Političke analize : tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku* 6(24):3–11.

Spajić-Vrkaš, Vedrana, Monika Pažur, i Izvor Rukavina. 2014. „Eksperimentalna provedba kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja: Istraživački izvještaj“.

Šalaj, Berto. 2015. „Novi program građanskog odgoja i obrazovanja u hrvatskim školama: početak ozbiljnog rada na razvoju demokratske političke kulture ili smokvin list ministarstva?“ *Demokratski potencijali mladih u Hrvatskoj* 241–68.

Vijeće Europe. 2022. „Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education“. Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education (EDC/HRE). Preuzeto 07. rujan 2022. (<https://www.coe.int/en/web/edc/home>).

Vlada Republike Hrvatske. 1999. „Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava“.

Wikipedia suradnici. 2022a. „2015 Croatian Parliamentary Election“. Wikipedia.

Wikipedia suradnici. 2022b. „2016 Croatian Parliamentary Election“. Wikipedia.

Wikipedia suradnici. 2022c. „2020 Croatian Parliamentary Election“. Wikipedia.

Izborni programi

Domoljubna koalicija. 2015. „Program 5+ Hrvatska: gospodarski rast, održivi razvoj i zapošljavanje“.

Domovinski pokret Miroslava Škore. 2020. „Program djelovanje“.

Hrvatska demokratska zajednica. 2016. „Vjerodostojno. Gospodarski rast, nova radna mjesta i društvena pravednost. Hrvatska demokratska zajednica. Izborni program 2016.“

Hrvatska demokratska zajednica. 2020. „Sigurna Hrvatska: program za izbore za Hrvatski sabor 2020.“

Hrvatska narodna stranka – liberalni demokrati. 2020. „Politički program stranke“.

Koalicija „Hrvatska raste!“ 2015. „Program „Hrvatska raste – nema povratka na staro!““

Koalicija za premijera. 2016. „Izborni program: Koalicija za premijera – program jednakih mogućnosti“.

Most nezavisnih lista. 2015. „Program“.

Most nezavisnih lista. 2016. „Promjena: izborni program 2016.“

Most nezavisnih lista. 2020. „Hrvatska se budi! Izborni program 2020.“

Možemo i Zagreb je naš! 2020. „Izborni program 2020.“

Narodna koalicija. 2016. „Narodna koalicija: siguran smjer za Hrvatsku“.

RESTART koalicija. 2020. „Program za novi početak“.

Živi zid. 2015. „Živi zid: politički program 2015.“

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
Ured za udruge

Sufinancira
Europska unija